

**ENTELEKTÜELLERİN ANTI-DEMOKRATİK SİSTEMLERİ
BENİMSEMESİNİN SİYASET PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN
NEDENLERİ; JEAN PAUL SARTRE ÖRNEĞİ**

Tuğba Akman¹

Öz: Bu çalışma entelektüellerin anti-demokratik sistemleri neden benimsediği ve temelde entelektüel bir kimlik olan Jean-Paul Sartre'in benimsemiş olduğu ideoloji ve sebepleriyle ilgilidir. Sartre, tanımladığı varoluşçuluk kavramının dışında, romanları ve tiyatro oyunları da dönemine damga vuran isimlerden biri olmuştur. Bu çalışma, Sartre'in çocukluk yıllarından başlayarak, hayatı boyunca yapmış olduğu çalışmalara, geliştirmiş olduğu varoluşçuluk felsefesi aynı zamanda Marksizm'e olan yakınlığı, ilgisi filozofun doğrudan kendi eserlerinden ve farklı kaynaklardan faydalanarak hazırlanmıştır. Felsefi içerikli romanlarının yanı sıra her yönüyle kendine özgü olarak geliştirdiği Varoluşçu felsefesiyle de yer eden Sartre, varoluşçu Marksizm şekillendirmesi ve siyasetteki etkinlikleriyle 20. Yüzyıla damgasını vuran düşünürlerden biri olmuştur. Sartre, bir anlatıcı, denemeci, romancı, filozof ve eylemci olarak yalnızca Fransız aydınlarının temsilcisi olmakla kalmamış, özgün bir entelektüel tanımlamasının da temsilcisi olmuştur. Çalışmamızda, ilk olarak literatüre giriş manasıyla bir entelektüel tanımlanmış olup, daha açık ve anlaşılır olması sebebiyle anti-

---

¹Medipol Üniversitesi Doktora Öğrencisi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, akmantubaa@gmail.com, 0000-0003-1618-5014.

Geliş Tarihi: 07 Aralık 2023
Received: 07 December 2023
Doi: 10.5281/zenodo.10436665

Kabul Tarihi: 13 Nisan 2023
Accepted: 13 April 2023

Bu makaleye atıf için / To cite this article: Akman, T. (2023). Entelektüellerin Anti-Demokratik Sistemleri Benimsemesinin Siyaset Psikolojisi Açısından Nedenleri; Jean Paul Sartre Örneği . *Politik Psikoloji Dergisi*, 3(1), *-*

demokratik sistemleri kısaca tanımladıktan sonra konumuzun temelini oluşturan entelektüellerin neden anti-demokratik sistemleri benimsediğini tartışılmıştır. Devamında ise konunun anlaşılabilir olması açısından daha dar perspektiften entelektüel bir kimlik olan Sartre incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: anti-demokratik sistemler, entelektüel, aydın, Sartre

REASONS FOR INTELLECTUELS ADOPTION OF ANTI-DEMOCRATIC SYSTEMS IN TERMS OF IN POLITICAL PSYCHOLOGY; THE CASE OF JEAN-PAUL SARTRE

Abstract: *This study is about the ideology adopted by Jean-Paul Sartre, who is basically an intellectual identity, and the reasons why intellectuals adopt anti-democratic systems. Apart from the concept of existentialism he defined, Sartre was also one of the figures who left his mark on his period with his novels and theatre plays. This study, starting from Sartre's childhood years, his works throughout his life, the philosophy of existentialism he developed, as well as his closeness and interest in Marxism, have been prepared by making use of the philosopher's own works and different sources. In addition to his novels with philosophical content, Sartre, who is also known for his existentialist philosophy, has been one of the thinkers who left his mark on the 20th century with his shaping of existentialist Marxism and his activities in politics. As a narrator, essayist, novelist, philosopher and activist, Sartre was not only the representative of French intellectuals, but also the representative of a unique intellectual definition. In our study, firstly, a definition of intellectual was made as an introduction to the literature, and after briefly defining anti-democratic systems for the sake of clarity and comprehensibility, it was discussed why intellectuals, who constitute the basis of our subject, adopt anti-democratic systems. Afterwards, Sartre, who is an intellectual identity from a narrower perspective in order to make the subject understandable, is analysed.*

Keywords: *anti-democratic systems, intellectual, enlightened, Sartre*

GİRİŞ

Sözlük anlamıyla aydın ya da münevver olan, yeteneklerini, zekâsını ve analitik düşünme yetisini mesleği ya da kendi şahsi amaçlarına erişmek için kullanan kişilere diyoruz. Ancak, bizim burada anlatmak istediğimiz “entelektüel” her konuda bilgi sahibi olan değil, asıl bir konuda uzmanlaşmış ve o konudaki bilgi, tecrübe ve deneyimlerini kitlelere ulaştırmayı başaran kişilerdir.

Bütün demokratik ülkelerde yaygın olan kuvvetli bir inanç vardır; entelektüellerin kendi alanlarında uzmanlaşmış kişiler olmaları, toplum adına ya

da bireyler adına daha doğru kararlar verebilecekleri düşüncesi sebebiyle siyasete ve kamuoyuna tesir edebilme oranları oldukça yüksektir. Kamuoyuna tesir edebilen bu sınıf sadece öğretim görevlilerinden, bakanlardan, gazetecilerden ibaret değildir. Bunların dışında bir yazar, bir radyo programcısı, bir ilköğretim öğretmeni, kısacası insanlara görüşlerini amatörce de olsa aktarabilme potansiyeline sahip kişilerdir.

Bu çalışma, entelektüellerin neden otoriter ve totaliter sistemleri benimsediğinin psikolojik olarak sebeplerinden ve bu bağlamda entelektüel bir kimlik olarak Jean Paul Sartre'ın felsefesinin değerlendirilmesinden oluşur.

Sartre, ileride ayrıntılı olarak açıklayacağımız varoluşçu felsefeyi benimsemesiyle 2. Dünya savaşından sonra oldukça okunan ve ün salan bir filozoftu. Bu çalışmada Sartre'ın Marksizm'i benimsemesi ve aynı zamanda Almanların Yahudilere yaptıkları zulme yine kendi döneminde yaşanan olumsuzluklara, döneminin entelektüel bir aydını olarak neden direniş göstermediği ya da neden totaliter bir sistem olan Marksizm manifestosunu kendine yakın gördü açıklamaya çalışacağız.

Entelektüellerin geçmişten günümüze toplum üzerindeki etkisi akademik olarak çalışılması gereken önemli bir konudur. Bu sebeple çalışmamızda Sartre'ın felsefesi ve toplum üzerindeki etkisi anlatılacaktır ve konu ile ilgili Sartre'ın doğrudan ve dolaylı çalışmalarına bakılacaktır.

Çalışmamızın yöntem ve yapısı hakkında kısaca bilgi verecek olursak, entelektüellerin anti demokratik sistemleri benimsemesinin nedenlerine yönelik bu çalışma dört bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde, önce “Entelektüel Kimdir?” sorusunun cevabı aranacaktır.

Devamında entelektüellerin otoriter sistemleri benimsemesine temel oluşturan, anti demokratik sistemler ele alınacaktır. Anti demokratik sistemler ele alındıktan sonra entelektüellerin neden demokratik olmayan sistemleri benimsediğini gösteren argümanlar incelenecektir. Son bölümde ise, entelektüel bir kimlik olarak Sartre ele alınacaktır.

ENTELEKTÜEL KİMDİR?

Entelektüel kavramı ilk olarak 19. Yüzyılda Fransa'da Emile Zola'nın haksız yere casuslukla itham edildiği ve yargılandığı Dreyfus olayından sonra yazmış olduğu “Suçluyorum” makalesi ile birlikte siyasi literatüre girdi. Emile Zola, mektubunda genelkurmay başkanlarını ve diğer yüksek rütbeli subayları görevi kötüye kullanma ve kamuoyunu yanıltmakla suçlamıştır. Fransa gazetelerinde Cumhurbaşkanı'na açık bir şekilde yazılan bu mektup büyük ses getirmiştir. Daha sonra ise bu mektubu birçok yazar ve bilim insanları desteklemiştir. “Sağcı basın ise bu bildiriye “entelektüeller bildirisi” olarak adlandırmış ve eleştirmiştir.” (Timur, 2017).

Siyasi literatüre bu şekilde giren entelektüel kavramı, başlangıçta çok fazla olumlu bir kavram olmamakla birlikte, sonraki yıllarda dönüşerek olumlu bir kavram haline gelmiş ve daha sık kullanılmaya başlanmıştır.

Entelektüel kavramı üzerine tartışmalar uzunca yıllar devam etmiştir. Birçok yazar veya akademisyen bu kavramı kendileri açısından tanımlamaya içini doldurmaya çalışmıştır. “Gramsci, entelektüelleri iki kategoriye ayırır. Birincisi sosyal sınıfın düşünce üreticisi organik entelektüeller, ikincisi ise sınıflar arası bir konumda olup düşünce hayatına katılan geleneksel entelektüellerdir.” (Timur, 2017). Foucault ise entelektüellerin temelde ne olduğuyla ilgilenir ve entelektüelleri diğer insanlardan ayırır. “Entelektüel aslında eleştirel bir akılla düşünebilen ve gerçeği sorgulayabilen yayan kişidir” (Foucault, 2020).

Entelektüel kavramına açıklık getiren diğer önemli düşünürler de Hayek ve Sartre’dir. Sartre’a göre entelektüel, topluma öncülük edendir. “Entelektüel somut araçlara eleştirel yaklaşır ve toplum içinde görevlendirilmemiş, yalnızdır” (Sarte, 2010). Yine Sartre’a göre “entelektüel toplumda ayrıcalıklı değildir, daima toplumun çıkarlarından yanadır ve kendinin de ezilen olduğunun bilincinde olmalıdır” (Sarte, 2010).

Hayek’e göre “entelektüeller ne orijinal bir düşünür ne de belli bir düşünce sahasında uzman kişilerdir” (Hayek, 2006). Düşünürün göre entelektüeller, fikirleri veya düşünceleri yayan kimseler olmakla birlikte, ona göre fikirleri yayan kimseler belli niteliklere sahip olmalıdır. Bu sahip olunması gereken nitelikleri ise şu şekilde sıralayabiliriz; herhangi bir alanda uzun uzun yazması ve konuşmayı becerebilmesi, çevresindeki kişilerden daha çabuk yeni bilgilere ve fikirlere ulaşması ve yine yeni fikirlerden haberdar olmasını garantileyen bir konumunun olması yeterlidir. Bu sınıf sadece gazetecilerden, öğretmenlerden, radyoculardan, yazarlardan ibaret değildir. Bu tarz mesleklerin hepsi elbette fikirleri taşıma ve yayma konusunda önemli bir yere sahiptir. Ancak profesörler, bilim insanları gibi meslekler de fikirleri yayma konusunda usta olan diğer meslek gruplarıyla iç içedir. Örneğin bir doktor, kendi alanıyla ilgili olmayan herhangi bir konuda edindiği bilgiyi günlük hayatın getirdiği münasebetler dolayısıyla etrafındaki insanlara taşıyabilir ve kendi alanında uzman olması sebebiyle (aynı zamanda toplumdaki konumu nedeniyle) birçok kişi tarafından saygıyla dinlenir.

Bu sebeple biz sıradan insanlar, kendi çalışma alanımız dışındaki bilgilerin ve haberlerin dışında, kendilerine bilgiyi yaymayı iş edinen kişiler tarafından, tarafımıza iletilen yeni gelişme ve haberleri onlar aracılığıyla öğrenmek durumunda kalırız. Böylece hangi fikir ve düşüncelerin bize ulaşacağına, yeni gelişen bir fikir akımının tamamının mı yoksa kendilerince uygun olan kısmının mı bize ulaştırılacağına entelektüeller karar verir. Yine bilimsel anlamda yapılan çalışmaların ya da bir düşünürün kendi alanında yaptığı çalışmaların sonucunu öğrenip öğrenmememiz entelektüellerin kararına bağlıdır.

Entelektüellerin, kararları etkileyen, halkın geneline yayılmış düşünceler dışında farklı düşünceleri halka yaymadaki gücü inkâr edilemez. Aynı zamanda entelektüellerin sahip oldukları nüfuzu da gözden kaçırmamak gerekir. “Birleşik Devletler ’de diğerlerinden daha fazla olmak üzere, bütün demokratik ülkelerde yaygın olan bir inanç vardır; Entelektüellerin siyaset üzerindeki tesiri ihmal edilebilir” (Hayek, 2006). Entelektüeller, sahip oldukları bu nüfuzu kamuoyunu şekillendirmede kullanmaktadır. En önemli anti demokratik sistemlerden biri olarak görebileceğimiz sosyalizm de, uzunca bir zaman sadece entelektüellerin bildiği bir siyasal teoriydi fakat bir zaman sonra işçi sınıfı sosyalizmi kendi programı olarak kabul etti ve bu kabulde entelektüellerin payı oldukça büyüktür.

ANTI-DEMOKRATİK SİSTEMLER

Hükümet sistemlerinin birbirinden farklı olmasıyla, aynı zamanda günlük hayatımızın içinde hangi ülkenin vatandaşı olursak olalım sorunlarımızın her zaman aynı şekilde, aynı şeyi ifade etmediğini hepimiz biliyoruz. Ayrıca şunu da söylemek gerekir ki hemen hemen bütün devletlerin öz de yaptığı veya yapmak istediği işler aynı olduğuna inanan anarşistler gibi düşünürüz.

Örneğin Stalin veya Hitler yönetimleri altında yaşayan bireylerin özellikle toplumda önemli mevki ve makamlara sahip olanların Birleşik Krallık veya İsveç vatandaşlarından farklı bir hayat sürdürdükleri aşikârdır. Sosyal bilimcilerin de yapmaya çalıştıkları bu iki ayrı yaşam tarzını, aralarında bulunan ilişkiyi bütün karmaşıklığıyla açıklamak ve bu ilişkinin neden farklı ülkelerde bu kadar değişik varyasyonlarının olduğunu anlamaya çalışmaktır.

Bir kavramı tanımlamanın en kolay yolu onun ne olduğu değil ne olduğunu anlamaya çalışmaktan geçmektedir. Bizim burada yapmaya çalıştığımızda tam da bu olmakla birlikte demokratik olmayan otoriter ve totaliter sistemleri tanımlamaya çalışmak değil ne olduğunu anlamaya çalışmak olacaktır.

TOTALİTER SİSTEMLER

Anti- demokratik sistemlerin en kötüsü sayılabilecek sistem totaliter devletlerdir. “Bu devletlerde, devlet toplumun ekonomik, sosyal, kültürel hayatına mutlak olarak hâkimdir veya hâkim olma çabası içindedir” (Yayla, 2015). Rejimleri incelediğimizde totalitarizmin önemini göz ardı etmemek gerekir. Totalitarizmi klasikleşmiş tanımı ile ifade etmek gerekirse;

Carl Friedrich tanımıyla; “bu rejimi, gerek başka çeşit ve daha eski otokrasilerden, gerek heterokrasilerden ayıran özellikler altı tanedir. Hatırlatmak gerekirse bunlar, günümüzde hayli genel bir kabul gören şu olgular dizisidir: (1) Toptancı (totalist) bir ideoloji; Bu ideolojiye bağlı ve genellikle ve tek bir kişinin yani diktatörün liderliğindeki bir tek-parti; (2) Çok gelişmiş bir gizli polis ve üç çeşit tekel; daha doğrusu, şunların tekelci kontrolü: (a) Kitle

haberleşmelerinin, (b) Kullanmaya elverişli silahların, (c) Ekonomik örgütlerde dâhil olmak üzere bütün örgütlerin. Böylece, merkezden planlanan bir ekonomi işin içine girmektedir... Şunu ekleyebiliriz ki, eğer daha fazla basitlik isteniyorsa, bu altı özelliği üç tanede gruplandırmak mümkündür; Toptancı bir ideoloji, gizli polisten güç alan bir parti ve endüstriyel kitle toplumunda kişiler arası ilişkilerin üç belli başlı şekli üzerine bir tekel. Bu tekelin mutlaka bir parti tarafından yürütülmesi şart değildir. Daha önceki eserimin bazı eleştirilerinde görülen bir yanlış anlaşılmayı önlemek için, bu noktayı baştan belirtmek gerekir. Önemli nokta şudur ki, bu tekelci kontrol, belli bir toplumu yönetmekte olan ve böylece onun rejimini meydana getiren elitin elindedir” (Friedrich, 2017).

Yukarıda ifade ettiğimiz tanıma göre de bir sistemi totaliter olarak görebilmemiz için daha tekelci bir zihniyetin mevcut olması ayrıca plüralist bir yapı olsa bile yine meşruluğunu merkezden alması gerekmektedir. Bu sistemde “tekelci, özerk ve fikren az çok geliştirilmiş bir ideoloji mevcuttur” (Linz, 2017).

Totaliter sistemlerde bireyler, özel amaçlara hizmet etmezler kolektif olarak hareket etmek zorunda bırakılırlar. “ kendi özel hayatına yönelik, kendi içine dönük insan, gizli bir tehlikedir; oysa estetik anlatımın birçok biçimleri, bu tür bir yönelimi gerektirmektedir” (Linz, 2017). Aynı zamanda totaliter devletler, faşist, sosyalist gibi birçok biçimde ortaya çıkabilir. “Eski Sovyetler Birliği, faşist İtalya ve nasyonal sosyalist Almanya totaliter devletlerin en tipik örnekleriydi” (Yayla, 2015).

OTORİTER SİSTEMLER

Otoriter sistemler, totaliter sistemlerden farklı olarak daha plüralist bir yaklaşım benimsemiştir. “Bu rejimlerde açık ve kaba bir diktatör yoktur” (Yayla, 2015). Demokratik sistemlere daha açık bir tanım getirmesine rağmen totaliter sistemlere göre daha belirsiz bir sınır çizmektedir.

Sınırlı fakat sorumlu olmayan bir siyasal plüralizme yer veren; işlenmiş ve yol gösterici bir ideolojiye değil, kendine özgü zihniyetlere sahip olan; gelişimlerinin bazı aşamaları dışında, yaygın ve yoğun bir siyasal mobilizasyon yaratmayan; bir liderin veya bazen küçük bir grubun, biçimsel yönden iyi belirlenmemiş fakat fiiliyatta oldukça tahmin edilebilir sınırlar içinde iktidarı kullandıkları siyasal sistemler (Linz, 2017).

Bu rejimlerin en önemli ayırıcı unsuru çoğulcu unsurdur. “Ancak şunu ne kadar vurgularsak azdır ki, hemen hemen sınırsız bir plüralizme ve kurumlaşmış bir siyasal plüralizme sahip olan

demokrasilerin aksine, burada söz konusu olan şey, sınırlı plüralizmdir” (Linz, 2017).

ENTELEKTÜELLERİN ANTI DEMOKRATİK SİSTEMLERİ BENİMSEMESİNİN SİYASET PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN NEDENLERİ

Siyaset psikolojisi, çok çeşitli durumlarda ortaya çıkan olayları açıklamamıza ve öngörmemize yardımcı olan genel davranış yasalarını tespit etmektedir. “Siyaset psikolojisi, siyaset ve psikoloji arasındaki etkileşim çalışmaları ve özellikle siyaset üzerindeki psikolojik etki olarak tanımlanabilir.” (Houghton, 2021). Siyaset psikolojisinde bir ayırım, bir kamp insanların nasıl oy verdikleri, kamuoyu düşüncesinin hükümet politikalarına etkisi gibi kitle davranışları ile ilgilenir.

Devletlerin eylemleri kendi güçlerinden mi yoksa uluslararası konumlarından mı kaynaklanmaktadır? Ya da devletlerin içsel karakteristikleri dışa dönük eylemlerini şekillendirmede belirleyici midir? Ya da devletlerin dış politikalarını yönlendiren, belirli liderlerin psikolojileri midir? Devletler için sorduğumuz bu soruları bireyler için soramaz mıyız? Peki ya entelektüeller için?

İki önemli sosyal psikolog olan Susan Fiske ve Shelley Taylor’un da değindiği gibi pratikte bir insanın davranışının dışsal durumlardan mı yoksa içsel eğilimlerinden mi kaynaklandığını söylemek oldukça güçtür. Bu duruma bir örnek verecek olursak herhangi bir kişinin kardeşinin sürekli onu dövmesinden dolayı sürekli saldırgan davranışlar sergiliyorsa onun bu davranışının nedeni içsel midir, yoksa dışsal mıdır?

Çalışmamızın temelini aslına bakacak olursak bu soru teşkil eder. Durumculuk bizatihi çevrenin her şey olduğunu varsayar. Eğilimcilik ve durumculuğun birbirinden farklı şekilleri vardır. Eğilimci ekol içinde en az bir tane ayrışma vardır: ayrışmanın her iki tarafında, kökten eğilimlerimizin (karşı karşıya kaldığımız durumlar dışında) davranışlarımızı şekillendirdiğimiz varsayımlar olsa da bunlardan biri her birimizin farklı eğilimlere sahip olduğumuzu savunur.

Theodore Adorno ve meslektaşları faşizmin köklerinin ebeveyn otoritesi ve baskısından ortaya çıktığını savunur. Ebeveynler tarafından gerçekleştirilen acımasız çocuk yetiştirme davranışları sonucunda bastırılmış korku ve düşmanlık ortaya çıkar. Solomon Asch’in iddiası insanları yeterince güçlü ortamlara koyarsanız eğilimlerinin aksine davranış sergilerler.

Asch’in geliştirmiş olduğu çubuk deneyinde verilen bir çubuğun diğer üç çubuktan hangisiyle eş uzunlukta olduğunu bireylere sormuştur. Bireylere soru tek başlarıyken sorulunca hepsi doğru cevabı vermiştir. Fakat bireylerle beraber altı kişi daha bilerek yanlış cevabı söylediklerinde bireyin diğer gruba

uyarak yanlış olduğunu bildiği halde yanlış cevabı seçtiği görülmüştür. Bu deneyde sosyal baskının bireyin cevabını yönlendirdiği görülmektedir.

Milgram, kurbanı cezalandırma sorumluluğunun çok sayıda bireye bölüştürüldüğünde itaat etme oranının yüksek olduğunu tespit etmiştir. Siyasi karar verme görevlerinin hepsinin bu şekilde parçalanması kişiye özel sorumluluğu ortadan kaldırarak bireyin daha rahat bir biçimde hareket etmesini sağlamıştır.

Milgram bu durumu sosyal olarak organize olmuş şeytan olarak ifade etmektedir. Milgram insanların itaat etmek için doğduklarını ileri sürmektedir. Eğilimlerin doğum anıyla başladığını ileri sürmektedir.

Milgram'ın yaklaşımında itaat ve kültürel farklılıklar arasında bir bağlantı olduğunu vurgular. Milgram'ın deneyinde %35'lik kısmın vicdan ve kendi değerleriyle çatıştığından otoriteyi neden reddettikleri konusunda işlevselliğini yitirmektedir.

Bireylerin kişisel deneyimleri ve değerleri önemli belirleyici etkindir. İnsanlıktan çıkmış bir kimsenin ahlaki temelleri yoktur. Ahlaki temelleri olmayan bir kişi empati kurma yeteneğine sahip değildir. İşkence yapılan kişiyle arasında bir bağ kuramayacağından işkence sırasında ve sonrasında insanlıktan çıkmış kişi için hiçbir anlam ifade etmez. Baskın durumda olan duygular soykırım yapmayı güçlendirmektedir.

Toplumların geçmişte yaşadığı zorluklar nesillerin birbirini etkilemesiyle devam etmektedir. Soykırımın ortaya çıkmasında Almanya'nın Versay Antlaşmasıyla yaşadığı ekonomik problemler ileride soykırımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnsanların itaat etme konusunda oldukça hızlı şekilde reaksiyon göstererek hareket etmesi otoritelerin kontrol sağlamasını ve yönlendirmesini kolaylaştırmaktadır.

ENTELEKTÜELLER

Siyaset psikolojisinde kullanılan temel kavramlardan kısaca söz ettikten sonra entelektüellerin neden, hangi görüşle anti demokratik sistemleri benimsediklerini açıklamaya çalışacağız. Entelektüellerin anti demokratik sistemleri benimsemesinde ki etkileri, ağırlıklı olarak Hayek ve Sartre açısından ele alacağız.

Sartre entelektüel küçük burjuvazi grubu olarak görür. Ona göre entelektüel; egemen sınıf ve sömürülen sınıf arasındaki çelişkinin ve uçurumun farkında olduğu, egemen ideolojiyi direkt kabul etmeyip evrensel değerler açısından ele alabilen ve eleştirel şekilde hareket edebildiği anda ortaya çıkar. Entelektüel niteliklere sahip olma ihtimali olan kişiler ise burjuva sınıfının gelişmesi ile ortaya çıkan, burjuva sınıfının amaçlarının gerçekleştirilmesinde bir araç görevi gören mühendisler, hukukçular, bilim adamları gibi küçük burjuva kesimdir. Bu

kişiler, entelektüel olmadıkça egemen ideolojiyi olduğu gibi kabul eden, sorgulamadan yaşamını devam ettirenlerdir. “Her pratik bilgi teknisyeni entelektüel değildir, ama entelektüeller onlar arasından –başka hiçbir yerden değil- çıkarlar” (Sarte, 2010).

Hayek ise Sartre’ın entelektüel olarak tanımladığı kişilerin büyük bir kısmının bireysel olarak hiçbir konuyu iyi bilmeyen insanlar olduklarını, bildikleri konularda da yüzeysel olarak bilgi sahibi olduklarını söyler. Ancak yine de entelektüellerin nüfuzlarını küçümsemek gerektiğini, yüzeysel olan bilgilerini aktarmalarıyla toplum üzerindeki etkilerinin gelecekte oldukça etkili olacağını ileri sürer. Entelektüellerin inandıklarını yaymasıyla birlikte toplum da bu entelektüellerin inandıklarına inanmaya ikna olur ve hatta inanır. Bu da toplumda geri dönülemez ve değiştirilemez inançlar dizisinin oluşmasına sebep olur.

Bir bilim dalı ya da mesleğin yabancısı olanlar, yani belki de sıradan insanlar olarak tarif edebileceğimiz insanlar entelektüellerin görüşlerinden ne derece etkilendiklerinin farkına varmazlar. Yine kendi alanında bazı entelektüellerin, büyük bir ilim insanı olarak kabul edilmesi ve hak edilmemiş bir üne kavuşmasının sebebi entelektüellerin kendilerine yakın siyasal görüşü desteklemesinden kaynaklı birçok kişi vardır.

Hayek, entelektüellerin sol partilere yakın olanlarının hak etmese bile takdir edildiğini ve yine hak etmedikleri şöhrete kavuştuklarını söyler. Ancak, daha muhafazakâr bilim insanlarının hatta belki şöhrete kavuşan belki de o şöhreti hak etmeyen birçok entelektüelden daha fazla başarılı olsalar dahi şöhrete kavuştuklarını görmediğini iddia eder.

Halkın vereceği siyasal konulardaki kararları etkilemek için bazı konuların şöhrete kavuşturulması entelektüeller tarafından yaygınlaştırılması oldukça önemlidir. Anti demokratik bir sistem olan Sosyalizm ise bu anlamda kendisine taraftar olacak şekilde bir iktisatçı çoğunluğa sahip olmamıştır. “Sosyalizm, henüz uzmanların hâkim görüşü değil, çoğu kendi mesleklerine şüpheli mevkilere sahip bir azınlığın entelektüeller tarafından kabul edilen yaygın görüşlerdir.” (Hayek, 2006).

Entelektüeller, toplumda yaşayan bireyi birçok yönden etkileyebileceği gibi özellikle politikanın icrası konusunda önemli derece etkiler. Politikanın icrası entelektüellerin elindedir. Bunun örnekleriyle toplumun birçok kesiminde karşılaşırız.

“Kapitalist mülkiyet altındaki gazeteciler, ‘gerici’ hükümet organları tarafından gözetilen üniversiteler, muhafazakâr hükümetlerin sahip oldukları yayın sistemleri...” (Hayek, 2006). Tüm bunların yanında, kamuda çalışanların ağırlıklı olarak devletçi bir zihniyete sahip olmalarından sebep sosyalizm gibi sistemlere yönelmeleri için etkiledikleri malumdur.

Kendilerini entelektüel olarak tanımlayan aydınların tüm bu sebeplerin dışında Marksizm gibi yaygın olan bir görüşe sahip olmalarının nedeni dış dünyaya kendilerini kapatmaları ve hayal âleminde yaşamalarıdır. “Aydınların Marksizm’e bağlı kalmalarının bir diğer sebebi dağ gibi yığılan maddi olgu ve bilgilere kapılarını kapatmalarına yol açan bir romantizm veya bir zihin ruh hali[dir]” (Yayla, 2011). Bu tarz sistemler genellikle aydınları romantik bir eşitlik hayaline sürükler. Farkında olmadan sosyalizmin uygulanamaz olduğunu kabul eden entelektüeller dahi bu hayale kapılırlar.

Hayek, sosyalizmi destekleyen entelektüellerin görüşlerini belirleyen şeyin bencilce düşünülmüş çıkarlar veya kötü niyet değil, aslında dürüstçe sosyalizmin iyi olduğuna inanmış olmalarıdır der. “Bir insanın pozitivizm ve çocuksu iyimserlik çağında henüz siyasi ve ekonomik bir model olarak fiilen ve geniş ölçekte tatbik edilmemiş ve dolayısıyla sonuçları görülmemişken Marksizm’in büyüme kapılması, belki mazur görülemeyebilecek ama kesinlikle izah edilebilecek bir fenomendir” (Yayla, 2011). Burada şunu sormak gerekiyor, sosyalistlerin vadettiği bolluk ve berekete, ekonomik olarak hayatımızı nasıl idame edeceğimize kafa yormayacağımızı vadeden bir düzene kim hayır diyebilir?

“Entelektüellerin en karakteristik özelliği, muhtemelen, yeni fikirler hakkında onların muayyen değerlerine göre değil de modern veya ilerlemiş olarak kabul ettikleri dünya tasavvuruna kendi genel düşüncelerine uygun düşmesine göre hüküm vermeleridir” (Hayek, 2006). Yeni düşüncelerin entelektüeller üzerindeki etkisi ve entelektüellerin tercih ettikleri düşünceler sayesinde yaygınlaşması daha fazla mümkün olur. Sosyalizmin, zararlı olduğu düşünülürse ve bu fikirlerin çürütülmesine ihtiyaç duyulursa ayrıca sosyalizm teorilerinin uygulanamaz olduğu ispat edilmek istenirse bu durum ancak entelektüellerin geçerli itirazlarda bulunmasıyla yok edilebilir.

Entelektüeller arasında daha aktif ve daha zeki insanların sosyalizm taraftarı olması gibi bir gerçeklik vardır. Bu durum sosyalizmin yöntemlerinin pratiğe döküldüğü aşamada değil, daha çok teorik kısmında geçerlidir. Aynı zamanda sosyalizmin daha aktif ve daha zeki entelektüeller tarafından benimsenmesi sosyalizmin yaygınlaşmasının lehine olacaktır. Sosyalistler, bunu daha zeki insanların sosyalist olmak zorunda olduğunun bir delili olarak görürler. “Bu durumun başlıca sebebi muhtemelen şudur: Bugünkü toplum düzenini kabul eden fevkalade kabiliyetli insanlara bir sürü nüfuz ve iktidar yolu açırken, tatmin olmamış ve sevgisi azalmış kişiler için entelektüel kariyer hem nüfuz hem de iktidar bakımından ideallerine ulaşmaya katkı yapacak istikbali en parlak yoldur” (Hayek, 2006).

Ancak Hayek, daha kabiliyetli insanların, muhafazakâr eğilimli insanlar olduğunu ve genellikle sevdikleri alanlarda entelektüel çalışmaları seçtiklerini tüm bunların sonucunda da entelektüel değil de uzman akademisyen olmalarının

muhtemel olduğunu söylemektedir. Aslında daha radikal görüşlere sahip entelektüellerin çalıştıkları işler onlar için amaç değil, görüşlerini yaymak açısından birer araçtır. Bu sebeple daha zeki olanların sosyalist olduğu değil, sadece kamuoyu üzerinde belirleyici etkiler kazandıran uğraşlara kendisi adanmış gibi bir gerçek vardır.

“Sosyalist düşünce, gençlere cazip gelmesini büyük ölçüde bilhassa düşsel karakterine borçludur; sırf ütopyacı düşünceye müptela olma cesareti bu bakımdan geleneksel liberalizmin ne yazık ki sahip olmadığı bir güç kaynağıdır” (Hayek, 2006). Hayek, entelektüellerin genel anlamda fikirlerin iç yüzüyle ilgilenmediğini ileri sürer. Bu sebeple de sosyalist bir düzende planlı bir sitemde, bütün olarak sosyal düzenin görünüşte iyi fakat pratikte uygulanamaz olduğunu fark edemediklerini iddia eder.

“Sosyalist teorisyenlerin pozisyonu ile kelimenin eski anlamıyla liberal karşıtları arasındaki fark gösterilirse, sosyalizmin özellikle entelektüellere cazip gelmesinin spekülatif karakterlerinden kaynaklandığının önemi daha açık hale gelecektir” (Hayek, 2006).

Liberal düşünürlerin, sosyalist düşünürler karşısında topluma yeterince hitap edememesinin nedeni sosyalizmin fiilen uygulanmaya başlamadan önceki ütopyik, sevimli ve ideal toplum düzenini vadetmesindedir.

Hayek, özgürlüğe sadece kaybedildiği zaman mı önem verildiğini ve ayrıca özgürlüğün değerinin anlaşılması için sosyalist totaliterliğin korkunç döneminden mi geçmek gerektiğini sorar. Sosyalizm şöhretini, kamuoyunu belirleyen kişileri cezbetmeye devam ettiği sürece kaybetmeyecektir. Bunun önüne geçilebilmesi için de özgür bir toplum kurmayı, yeni bir liberal program kurmak gerektiğini düşünür.

“Sosyalistlerin başarısından hakiki liberallerin öğrenmesi gereken temel prensip şudur: Sosyalistlere entelektüellerin desteğini kazandıran, ütopyacı olma cesaretidir ve bu sebeple sadece son günlere kadar büsbütün uzak gözükten şeyleri günlük hayatta mümkün kılan, kamu üzerindeki nüfuzlarıdır” (Hayek, 2006). Sosyalizm, tatbik edildiğinde, bireylere dünyada cenneti vadeden teorilerini gerçekleştirmek için geliştirdikleri yöntem ve uygulamaları icraata dönüştürebilmek uğruna sorun olarak gördükleri durumu daha da kötüleştiren ve derinleştiren bir sistemdir. Tüm bunlara rağmen, Hayek’e göre, tarih boyunca en zalim uygulamaları geliştiren sosyalizme olan bağlılık devam ediyorsa, burada, bu sistemi destekleyen entelektüellerin, alanlarında uzman olmaktan çok sadece yüzeysel bilgilere sahip kişilikler oldukları aşikârdır.

Tam olarak sosyalizme geçmemiş ülkelerdeki entelektüellerin, sosyalist düşünceye bağlı kalmakta bu kadar ısrarcı olmaları sosyalizmi tam anlamıyla tecrübe etmemiş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Ancak, sosyalizmle yönetilen ülkelere ziyarette bulduklarında dahi sosyalizmin vahim durumunu tam olarak kavrayamıyorlar. Bu da sosyalist düşüncelerine daha da bağlı kalmalarına sebep oluyor:

“Son olarak Marksist aydınlar, Marksizm’in içinde kalmada ısrarlı oldukları için, diğer sistemlere (mesela kapitalizme) yönelttikleri soruları sosyalizme yöneltmiyor ve Marksizm’deki çelişkileri göremiyor. Mesela, kapitalizmin ahlakını sorguluyor ama sosyalizmin hangi ahlaki zeminde ve niçin tercih edilmesi gerekeceğini açıklamıyor. Kapitalizmin ahlaki eleştiriye tabi tutulmasının sosyalizmi tercihinin ahlaki bir eylem olacağını otomatikman ispatlayacağı var sayılıyor. Aynı şekilde sosyalizmin pratiğinin nasıl olacağı da açıklanmıyor” (Yayla, 2011).

ENTELEKTÜEL BİR KİMLİK OLARAK JEAN-PAUL SARTRE

Tam adıyla Jean-Paul Charles Aymard Sartre ve bilinen adıyla Jean-Paul Sartre 21 Haziran 1905 doğdu. 15 Nisan 1980 hayata veda eden, ünlü Fransız yazar ve filozoftur. Felsefi romanlarının yanı sıra her yönüyle kendine özgü olarak geliştirdiği varoluşçu felsefesiyle de yer etmiş; bunların yanında *Varoluşçu Marksizm* şekillendirmesi ve siyasetteki etkinlikleriyle 20. yüzyıla damgasını vuran düşünürlerden biri olmuştur.

Sartre, tıpkı entelektüellerin olur olmaz her konuda kitlelere nasihat etmeyi seven bir filozoftu. Sartre, felsefenin liselerde öğretildiği, kafelerde anlatıldığı, tartışıldığı bir ülkede yaşıyordu. Ancak Sartre, kitleleri kendi felsefi düşüncelerine yazdığı oyunlar ve romanlarla çekebileceğini düşünüyordu. Tarihin de bize ispatlamış olduğu bir gerçeklik var ki Sartre, gençler üzerinde fikirleriyle oldukça etkili olmuştur.

19. ve 20. yüzyılın popüler felsefesi *varoluşçuluk* olduğundan Sartre’in oyunları oldukça ün yapıyor ve izleniyordu. Kitapları da aynı şekilde yok satıyordu. “1940’ların sonlarında, bireyin kendi yaşamını şekillendirme ve tanımlamada sahip olduğu yaratıcı özgürlüğü vurgulayan varoluşçuluk felsefesini geliştirmiş, halka yaymış ve eserleriyle somutlaştırmıştır” (Rodgers & Thompson, 2007).

Sartre, kendine özgü bir yaşam tarzı benimsemişti. O, seküler bir yaşam tarzını tasvip ediyordu. Sartre, Hayek’in tanımladığı entelektüellerden farklı olarak aşırı egoist biriydi. Sartre’in çocukluğundaki yaşam şartları düşünülünce bu egoist hal şaşırılmayacak bir durumdu. Taşralı üst orta sınıf bir aileye mensup olan Sartre, ailenin tek çocuğuydu. Babası deniz subayı, annesi de varlıklı bir aileden geliyordu. “Babası kendi babasının zorbalığına maruz kalmış, pek çok yönden ehemmiyetsiz biriydi; Politeknik mezunu olmasına rağmen zekiydi, kısa boyunu (yaklaşık 1.57 m) telafi için bıyıklarını aşırı uzatan bir adamdı” (Johnson, 2008).

Ancak, babası daha Sartre iki yaşına gelmeden hayata veda etmişti. “21 Haziran 1950’de doğan Sartre, babasının boyunu, zekâsını, kitaplarını miras almıştı; ancak otobiyografisi *Les Mots*’da onu hayatından çıkarmak için elinden geleni yapmıştı” (Johnson, 2008). Sartre, babasını hayatından çıkarmak istediğini şu sözlerle ifade etmiştir;

Şayet babam yaşasaydı üzerime çuvallanır beni ezerdi. Neyse ki geç öldü. Aileden kimse benim onu merak etmemi sağlayamadı. Kitaplara gelince (babam) tüm çağdaşları gibi beş para etmez şeyler okuyordu... Onlardan kurtuldum: Bu ölü adam benim için çok az şey ifade ediyor (Johnson, 2008).

Sartre, babasına karşı duyduğu öfkenin tam tersi annesine aşırı derece bağlı ve hayrandı. Annesinin dünyaya kendisine hizmet etmek için geldiğini, kendisine ait olduğunu ve ona kimsenin meydan okumaya cesaret edemeyeceğini söylerdi. Yine Sartre’ın otobiyografisini yazdığı “*The Words*” isimli kitabında muhteşem bir çocukluk geçirdiğini annesinin kendisine harika davrandığını, kin ve nefret duygularını çocukluk döneminde tanımadığını ifade ediyor. İlave olarak dilediğince konuşabildiğini, büyümüş de küçülmüş gibi konuştuğunu, insanların kendisinin sözlerini unutmadığını ve bundan hoşnut kalarak arzu ettiği gibi yaşından büyük sözler söyleyebildiğini anlatır. “Birçok açıdan yaşamı ve felsefesini şekillendiren şey kendisini annesinin etkisinden ve yokmuş gibi davrandığı süper egosundan kurtarma gereksinimiydi” (Rodgers & Thompson, 2007). Ayrıca Sartre kendisinin her zaman gülerek insanlara hitap ettiğini ve her zaman gülümseyerek onlardan bir şey istediğini söyler. “Hayatım boyunca bir kez olsun, gülmeden ya da başkalarını güldürmeden emir verdiğim olmadı; gerçek şu ki, beni iktidar olma hırsı yiyip bitirmedi: Bana boyun eğme öğretilmemiştir” (Rodgers & Thompson, 2007). Kendisi ile ilgili söylediği bu sözler, onun okul günlerinden beri ona hükmedenlere eziyet etmesine ve daha önce kendisinin de söz ettiği gibi kelimelerin gücünü ve zekâsını kullanarak insanları zapturapt altına alma isteğinden vazgeçemedi. “Entelektüel zorbalık anlamına gelen suçlamayla sık sık karşılaşırđı –aklı ile hâkimiyeti altına almaya gereksinim duyardı” (Rodgers & Thompson, 2007).

Yine, ailesini kendi amaçlarına göre yönlendirebilmek için oyunlar oynadığı çocukluk döneminden itibaren “felsefe alanında kabul görmüş zorba bir dev haline gelmesine kadar, yaşamı kendi ölçütünün ışığı altında incelenebilir: İçtenlikle mi yoksa *mauvaise foi* (kötü niyet) ile mi davranıyordu?” (Rodgers & Thompson, 2007). Sartre, çocukluğunda oynadığı oyunlardan herkesi memnun etmek isteyen bir oyuncu olduğu anlaşılıyordu. “Eğer yaptığı şey şaşkınlıkla birlikte memnuniyet ve övgüyle karşılanmazsa çok küçük düşer ve özel bir yanı olmayan normal biri olabileceğini fark edip dehşete kapılırdı” (Rodgers & Thompson, 2007).

Sartre, kendine bu kadar güvenmesinin yanında, kendisini de ağır eleştirilere de maruz bırakırdı. “*Sözcükler*’de, bütün o kendini acımasızca eleştirme örneklerinin yanı sıra hayran olunma ve sevilme ihtiyacının tüm yaşamına egemen olduğu entelektüel devin kibrini de görürüz” (Rodgers & Thompson, 2007).

Her ne kadar Sartre, çocukluğunu bu denli güzel anlatsa da küçük yaşlarda gözünde çıkan arpacık nedeniyle bakışlarında rahatsız edici bir görüntü oluştuğunu okul yıllarına başlayınca fark etmiş ve okulda sürekli arkadaşları tarafından ezilen, dövülen ve dalga geçilen biri olmuştu. “Konu kendi çocukluğunun psikolojisine geldiğinde, Sartre’ın, bir türlü kavrayamadığı bir şey var gibi görünür, bu yüzden çocukluğunun onda yarattığı etkinin yeterince farkında değildir” (Rodgers & Thompson, 2007). Bir kişinin kendi otobiyografisini yazması, çocukluk travmalarından kurtulduğu ya da korunduğu anlamına gelmez. Yukarıda alıntısı yapmış olduğumuz babası ile ilgili sözleri oldukça ilginçtir ve bu durumu da Freud’dan yararlanarak açıklar: “Bu iyi bir şey mi yoksa kötü mü? Bilmiyorum, ama seçkin bir psikoloğun yargısını kabul etmekten mutluyum: Benim süper egom yok” (Rodgers & Thompson, 2007).

“Sartre o devirde alınabilecek en iyi eğitimlerden birini almıştı: La Rochelle’de iyi bir lise, o zamanlar belki de Fransa’daki en iyi okul olan, Paris’teki Henri Quatre’da iki yıl yatılı okumuş, sonra Fransa’nın önde gelen akademisyenlerinin doktoralarını yaptıkları Ecole Normale Supérieure’e devam etmişti” (Johnson, 2008). Bunun yanında Sartre, sanatla da ilgiliydi. “Gayet iyi piyano çalıyor, güçlü sesiyle iyi şarkı söylüyor, Ecole’ün tiyatro dergisinde hicivli skeçler yayımlıyor, şiirler, romanlar, oyunlar, şarkılar, kısa hikâyeler ve felsefi denemeler yazıyordu” (Johnson, 2008). Sanata olan yatkınlığının yanı sıra kitaplara da düşküdü. “Yılda yaklaşık 300 kitap okuma alışkanlığını edindi ve bunu yıllarca devam ettirdi” (Johnson, 2008).

Tüm bu eğitim hayatının nihayetinde o dönem revaçta olan öğretmenlik mesleğini benimseyerek uzun yıllar öğretmenlik yaptı. Zamanının çoğunu öğretmenlik yaparak geçiren Sartre arada sırada Berlin’e giderek felsefe ve fenomenoloji çalışıyordu. “Berlin’e gittiği oluyordu ve burada Aron’un önerisiyle Husserl, Heidegger ve o vakit orta Avrupa’da en orijinal felsefe olan fenomenoloji çalışıyordu” (Johnson, 2008). Sartre, bu dönemlerde siyasetle ilgilenmemiş ve hiçbir partiye katılmamıştı. “Sonradan ne iddia ederse etsin, kayıtların gösterdiğine göre savaş öncesi hiçbir güçlü siyasi görüşe sahip değildi” (Johnson, 2008).

Sartre, ilk kitabı olan *La Nausee*’yi 1938 yılında çıkardı. Daha sonra Fransa için felaket olan savaşa katıldı. Savaşta sıcak hava balonlarını atmosfere atıp rüzgârın yönünü tespit ediyordu. Ancak daha sonra Almanların işgaliyle cephe çökmüş ve Sartre esir alınmıştı. “Kendi romanlarına ve oyunları üzerine yoğun çalışmaya

1941 Martında kısmi körlük gerekçesiyle serbest bırakılana değin devam etti (Johnson, 2008).

Serbest bırakıldıktan sonra Paris'e giderek orada bir okulda felsefe öğretmenliğine devam etti. Daha önce de belirttiğimiz üzere Sartre savaştan önce hiçbir siyasi partiye veyahut harekete katılmadığından hiçbir Nazi kaydında adı bulunmuyordu. "Nazilere göre o 'temiz'di" (Johnson, 2008).

Sartre, savaş esnasında direnmeyi çok istediğini ifade etse de bu konudaki çabaları netice vermedi. Fakat Sartre'ın yapmak istedikleriyle yaptıkları arasında tuhaf bir tezatlık vardı. Bunu ise şu şekilde açıklamak daha doğru olacaktır.

Sartre'ın sonradan egzistansiyalizm adı verilecek olan kişisel felsefesi çoktan kafasında şekillenmeye başlamıştı. Özünde bir aksiyon felsefesi idi; insanın karakterini ve önemiyetini belirleyen onun görüşleri değil, eylemleri, kelimeleri değil yapıp ettikleri olduğunu ileri sürüyordu. Nazi işgali Sartre'ın tüm otorite-karşıtı dürtülerini galeyana getirdi. Bununla dövüşmeyi istedi kendi felsefi kurallarını uygulasa birlik trenlerini havaya uçurmalı ya da SS üyelerini vurmalıydı. Ancak o bunu yapmadı. Konuştu. Yazdı. Teoride, zihinde ve ruhunda direniş yanlısıydı, ama gerçekte değil. Sosyalizm ve Özgürlük adlı gizli bir grubun kurulmasına yardım etti; grup bir araya gelir, tartışmalarda bulunurdu (Johnson, 2008).

Sartre'ın yukarıda alıntısını yapmış olduğumuz Nazilere karşı hareketsiz tavrı, içten içe yapılanları reddeden ancak pratikte de bu reddedişi destekleyen herhangi bir eylemi olmayışının sebebi ne olabilir?

Sartre bir korkak mıydı? Yoksa içten içe beslediği nefrete veya vahşete karşı mı koyamıyordu? Siyaset psikolojisi açısından baktığımızda Sartre, neden eğilimci bir davranış sergilemedi? Bunun yanında neden açıkça yapılan zulme direniş göstermedi? Koşullar mı bunu gerektirdi? Oysa Sartre, okulda dahi öğrencilere ders anlatırken onların notlarını kırmayan, asla onlara ceza vermeyen, dilediği gibi yazmalarına müsaade eden özgürlükçü bir öğretmen değil miydi? Neden Nazilere karşı direnmedi? Evrensel doğruyu ya da hakikati bulmuş olduklarına inanan, toplum mühendislerinin elinde bulundurdukları güce karşı koyamamış, bu güç başını mı döndürmüştü? Kendi içinde yaşadığı bu gel-git durumların sebebi neydi? Daha da ilginç olanı ise aslında tüm bunları reddederken neden gizlice bir sosyalizmi destekleyen örgüte öncülük etti?

Sartre, tüm entelektüellerin bir araya gelerek Nazilere karşı direnseler aslında başarılı olacaklarına inanıyordu. "Ancak, yaklaştığı Gide ve Malraux onun bu teklifini kabul etmedi" (Johnson, 2008). Sartre'ın yaklaştığı arkadaşları Marksizm'e inanmaya başlamıştı. Acaba Sartre, arkadaşları Marksizm'i benimsemeye başladığından mı içten içe eleştirdiği Marksizm'e karşı direnemedi. Durum ve koşullar bunu mu gerektirdi?

Sartre, kendince direniş gösterdiğini iddia eden yazılar yazsa da direnişe karşı hiçbir eylem yoktu yazılarında. “Bundan sonra da Sartre direniş adına işe yarar hiçbir şey yapmadı” (Johnson, 2008). Zulme uğrayan Yahudileri kurtarmak için herhangi bir adım atmamakla birlikte tamamen kendi kariyerini ilerletme yönünde çalışmalar yaptı. Amansızca kafa yordığı çalışmalar nihayetinde 1943 yılında “*Varlık ve Hiçlik*” felsefesini ortaya attı.

“Ona göre varoluşçuluk, bireyin yaşamının tüm sınırlılıklarını kabul edip ona anlam verme çabası üzerine düşünmekten gelişmişti” (Rodgers & Thompson, 2007). Sartre, dünya ile kurulan bağın asıl nedenini anlamak istiyordu. “Bu noktada, asıl davranışlardan ziyade, maskeler takma ve kamusal roller benimseme meselesiyle ilgilenen Heidegger’in düşüncelerini geliştiriyordu” (Rodgers & Thompson, 2007).

İfade edilen bu varoluşçuluk tanımı, *Varlık ve Hiçlik* kitabında da anlatıldığı üzere insan özgürlüğüne ilişkin ikilemleri açarak tanımlıyordu. “Yapıtın ve genel olarak varoluşçuluğun başarısında, savaş ortamı devam ederken anı yaşamak zorunda kalan ve sürekli olarak bilinmeyen tehdidi altında olanlara mükemmelen uygun gelmesinin payı vardır” (Rodgers & Thompson, 2007).

Ayrıca 27 Mayıs 1944 yılında *Çıkış Yok* isimli oyunu sahnelendi. Bu oyun, Sartre’ı ünlü yaptı. “Oyun birinci aşamada ‘*cehennem diğer insanlardır*’ mesajını veren karakterin bir yorumuydu” (Johnson, 2008). “Diğer aşamada ise *L’Etre et le Neant*’ın popüler bir takdimiydi, Fransız dış güzellik ve çağdaşlığının parıltısına sahipti; aktivizm mesajıyla gizli bir meydan okumanın altını çiziyordu ve bu haliyle Heidegger’in daha radikalleştirilmiş bir versiyonuydu” (Johnson, 2008).

Sartre’in bu oyununun fazlasıyla beğenilmesi ve izlenmesi fikirleri yansıtmada tiyatronun gücünü gözler önüne serdi. “Herkes, bilhassa gençler, kültür açısından kaybedilen yılları hızla telafi etmeye çalışıyor ve savaş sonrası hakikat iksirini arıyordu” (Johnson, 2008). Sartre’in bu varoluşçuluk felsefesiyle hakikati bulmuş olduğuna inanalar, 1948 yılında Jean Goujon caddesinde saat 17.00’de Sartre, ‘*Egzistansiyalizm Hümanizmdir*’ başlığıyla kamuya açık bir konuşmasını dinlediler.

Sartre, burada *Egzistansiyalizm* kavramını ortaya attı. Sartre Egzistansiyalizmi şu şekilde tanımlar; “İnsan, kendini hayatına adar ve imajını çizer, bunun ötesinde hiçbir şey yoktur. 1945’in yeni Avrupalısı, yeni, egzistansiyalist bireydir” (Johnson, 2008). Bu tanım ve kavram özellikle gençler için çok çekiciydi. “Varoluşçuluk amacına ulaşmıştı ve Sartre, en temel görüşü olan varoluşun özden önce geldiği görüşüne, yani her insanın kendini oluşturabileceğini, seçtiği yaşamı doğrulayabileceği, hiçbir şeyin belirlenmiş ya da verili olmadığı düşüncesine bu konferansla destek topluyordu” (Rodgers & Thompson, 2007).

Varoluşçuluk dönemin ruhunu yakalamış ve ne olduğunu tam anlamayanlar için bile çekici gelmişti. Çünkü tıpkı Hayek'in dediği gibi sosyalizm gibi totaliter rejimleri destekleyen entelektüellerin, sosyalizmin romantik eşitlik hayaline hayran kalmaları ve büyülenmeleri gibi varoluşçuluk felsefesi de bu hayalden beslenen insanların destek olmasıyla ünlendi. "Seçme özgürlüğünü, kişinin kendi geleceğini şekillendirme, kendi yaşam tarzını doğrulama, geleneği reddetme olanağını evetliyordu" (Rodgers & Thompson, 2007).

Sartre'in bu tanımında herkesi kapsayan ve kimseyi dışlamayan bir anlam vardı. Sartre bu sözleri söylüyor ancak yaptıkları anlattıklarına uymuyor görünüyordu. "O ve arkadaşları, Sartre'in baş editörlüğünü yaptığı *Les Temps Modernes* adlı dergi çıkardılar" (Johnson, 2008). Kendisinin editörlük manifestosunu içeren derginin ilk sayısı Eylül'de çıktı. Sartre'in yapacağı konferansla ilgili çok az reklam yapılmış olmasına rağmen kulaktan kulağa yayılarak, konuşmanın yapılacağı gün salona geldiğinde öylesine doluydu ki insanlar birbirlerini ezdiler. "Aslında bu sadece çılgınca içeriye girmeye çalışan ayaktakımıydı ve salon zaten çoktan tıka basa dolu olduğundan yalnızca ünlü kişilerin içeri girmesine izin veriliyordu" (Johnson, 2008). Tüm bunlardan anlaşıldığı üzere entelektüellerin toplum üzerindeki nüfusu göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki Sartre, "entelektüel modanın en büyük, periyodik devrimlerinden birine öncülük ediyordu" (Johnson, 2008). Sartre'in söyleyecekleri teknik şeyler olmasına rağmen savaş sonrası baskıdan bunalan halkın çölde vaha bulmuşçasına salonu doldurması ilginçtir. Bu durum yine "savaş sonrası ilk büyük medya olayına dönüştü" (Johnson, 2008).

Sartre, zamanın nabzını yakalamayı başarmış bir entelektüel olarak, medyanın, romanlarının, tiyatro oyunlarının kendini takip edenler üzerindeki tesirini fark etmişti. "O bu an itibarıyla kendinden önceki pek çok entelektüel gibi kendi kendinin reklamını yapma sanatında bir uzmandı" (Johnson, 2008).

Sartre, fikirlerin insanlardan daha önemli olduğuna inanıyordu. Ancak bunun yanında siyasi görüşleri açısından oldukça tutarsız bir tutum sergiliyordu. "1946-47'de gençler arasındaki yaygın prestijinin oldukça farkında olarak, hangi partiye arka çıkacağına şaşır kaldı" (Johnson, 2008). Oysa Sartre'a göre entelektüeller işçilere destek olmalıdır ve bunu kendine vazife edinmelidir.

O halde işçilerin çocuğun desteklediği partiye arka çıkması gerek miydi? 1940'ların Fransa'sında bu, Komünist Parti'yi desteklemek demektir. Ama Sartre bir Marksist değildi; hatta Marksizm onun öğrettiği tamamen bireysel felsefenin tam zıddıydı. Hal bu iken, 1940'ların sonunda bile Komünist Parti'yi veya Stalinizmi bir türlü kınamadı (Johnson, 2008).

Sartre'in bu tutumu başka entelektüeller tarafından eleştiriliyor ve hatta bazen dalga geçiliyordu. Fransız bir yazar ve siyasi bir aktivist olan ayrıca Nazi

Almanya'sına şiddetle karşı çıkan David Rousset "onu oldukça işe yaramaz biri bulmuştu; fikirlerin oyununda rol alıyor ama gerçek olaylarla pek ilgilenmiyor" (Johnson, 2008) demişti.

Nihayetinde Sartre 1952 yılında Komünist Parti ile kaçak dövüşmeyi bırakıp desteklemeye karar verdi. "O vakit Stalin'in işlediği korkunç suçlar belgelenip tüm Batı'da anlaşıldığı için diğer sol meyilli entelektüeller akın akın Komünist Parti'yi terk ediyordu" (Johnson, 2008). Sartre ise bu konuda sessiz kalıyor sadece zayıf bir argümanla şunları söylüyordu: "partinin üyesi olmadığımız için Sovyet işçi kampları hakkında yazmak bizim vazifemiz değildi; bu sistemin doğası hakkındaki tartışmalardan sosyolojik önemde bir olay olmadığı müddetçe uzak durmakta serbesttik" (Johnson, 2008). Ayrıca Çek Yahudi komünistler hakkında da sessizliği hiç bozmadı. "Böyle totaliter bir rejimi açıkça onaylaması onun gücü ve kontrolü –kişisel, varoluşsal özgürlük adına önceleri reddettiği şeyleri fazlasıyla çekici bulur hale geldiğini düşündürür" (Rodgers & Thompson, 2007). Sartre gibi gençler ve toplum üzerindeki tesiri bu denli etkili olan aydın bir felsefecinin bu tarz bir sistemi kabul edip onaylaması oldukça ilginçtir. "Her tür kanıt apaçık ortadayken, en zalim rejimlerden bazılarını açıkça onaylıyordu ve üstelik bunu Marksizm'in bazı bakımlardan modern politik düşüncenin her şeyi kuşatan ufku olduğunu düşünürken yapıyordu" (Rodgers & Thompson, 2007).

Sartre, 1954 yılında Rusya'ya yaptığı gezi sonrası Liberation'dan bir muhabirle röportaj yaptı ve Sovyet vatandaşlarının seyahat özgürlüklerinin engellenmesi ile ilgili şunları söyledi: "Sovyet vatandaşlarının seyahat edememe nedenlerinin buna müsaade edilmemesi değil, onların harika ülkelerini terk etmeme arzuları olduğudur" (Johnson, 2008). Bireysel özgürlükleri savunan, insanın önce kendisi için yaşaması gerektiğini öne süren Sartre nasıl olur da Sovyet vatandaşlarının özgürlüklerinin kısıtlanmasını bu denli romantize ederek anlatabilir?

Tabi daha sonra Sartre bu konu ile ilgili yalan söylediğini itiraf etmiştir. Ancak bu itirafı da yalanı kadar trajikomik olan "-yabancı bir yerde sana ev sahipliği yapmış kimseleri yermenin kibar bir davranış olmadığını düşünmem, kısmense SSCB ve kendi görüşlerimin ilişkisi açısından nerede durduğumu bilemememdi-" (Johnson, 2008) gibi açıklamalarla anlatmıştır. Sartre'a göre bireysel eylemler tarihsel bir sürecin bir parçasıdır ve değişkenlik gösterebilir. Dolayısıyla bireyin eylemleri de tarihsel sürece uygunluğuyla haklı hale gelir. Artık Sartre için bireyin önemi azalmış ve tarihsel sürece uygunluğu önem arz etmeye başlamıştır.

O dönemin gençlerinin neredeyse ruhani lideri haline gelen Sartre, Sovyetlerin yaptıklarına sessiz kalmakla yetinmemiş 1960'lı yıllarda Çin'de ve ayrıca kendi deyimiyle "Üçüncü Dünya'da" gezinerek geçirdi. Sartre'ın yazdıklarıyla hayranlarına bıraktığı miras tüm bunlarla da son bulmamıştı. 1961 yılında yazdığı *Les Damnés* isimli kitabının girişinde şunları yazmıştı: "Siyah bir adam için bir Avrupalıyı öldürmek bir taşla iki kuş vurmaktır, bir zalimi ortadan kaldırmak ve

aynı zamanda bir mazlumu da yok etmek” (Johnson, 2008). “Sartre2ın kendinden farklı düşünenlerden esirgeyeceği, bir kişisel özgürlük düzeyini talep eden bir varoluşçuluğun savunucusu olup da sonradan o politik rejimi destekleyebilmesi inanılmaz geliyor” (Rodgers & Thompson, 2007).

Sartre artık açıkça öldürmenin gerektiği zaman mubah olduğunu dile getirmeye başlamıştı. Bu düşüncesini de ifade ettiği şu sözler ispat niteliğindedir: “Bence en önemli sorun solun şiddete şiddetle karşılık vermemek gerekir teorisini reddetmek” (Johnson, 2008). Yazıları binlerce gencin üzerinde tesir ettiği ve hızla yayıldığından “1960’dan itibaren toplumu ezmeye başlayan pek çok terörist hareketin akademik vaftiz babası Sartre’dır” (Johnson, 2008).

Sartre’ın bu yönlendirmesi, 1960’larda Fanon’un Afrika’da yaptıklarına, 1975 Nisan ayından itibaren Kamboçya’da işlenen cinayetlere kadar hepsine katkı sağlamıştı. Yine Kamboçya’da işlenen cinayetler ve bu korkunç olayların yaşanmasına “Angka Leu (Yüksek Organizasyon) olarak bilinen bir grup Fransızca konuşan orta sınıf entelektüel tarafından organize edilmişti” (Johnson, 2008). Bu grubun üyelerinin tamamı Fransa’da eğitim almıştı. “Grubun sekiz liderinden beşi öğretmen, biri üniversite profesörü, biri devlet memuru, biri de iktisatçıdır” (Johnson, 2008). Ayrıca grubun tamamı Komünist Parti’ye üye olmuş ve “Stalin’in felsefi aktivizm doktrinini ve ‘zorunlu şiddet’ ilkesini” (Johnson, 2008) ezberlemişti. “Bu kitlesel katiller onun ideolojik çocuklarıydı” (Johnson, 2008).

SONUÇ

Sartre’a göre başkalarına ait her şey yarım, yamalı ve tavizlidir. “Özgün benlik varoluş bilmecesine tam bir çözüm arar ve bu çözüm kendi yaratımıdır” (Scruton, 2015). Yine bu hareket bireyin “dayanılmaz acı durumundan en kolay kurtuluşu sağlar; tanrısız bir evrende tamamen yalnız olma durumu” (Scruton, 2015). Marksizm’in Sartre’a çekici gelmesinin üç temel özelliği vardır. Birincisi burjuva düzenini aşığılaması, ikincisi Marksist felsefenin çözümünde bütüncül olması, kapsayıcı yaklaşması ve son olarak üçüncüsü ise tam komünizm vaadi anlamına gelen *kendicil* olma halidir. Bu hal insanı kendi için istediği bir şey olmaya yaklaştıran en yakın haldir. Böylece emekçiler ve proletarya, dünyevi ilişki ve varoluşçuluk felsefesinde yatan gerçek bir birey olmanın özünü yakalayabilmiş insan, özgürlüklerini birleştireceklerdir. Sonuç olarak bu iki grup bir araya gelerek birbirlerini ötekileştirmeyerek evrensel doğruya ulaşım mutlu bir hayat süreceklerdir. “ Marksist felsefeye musallat olan özgün vaat bu nedenle, bir kurtuluş vaadidir” (Scruton, 2015). Burada Sartre’ın Marksist felsefeyi yaptığı tanımlamadan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki, Hayek’in de ifade ettiği gibi entelektüellerin eşit, kusursuz bir hayal inşa etmeleri ve psikolojik olarak bunun ideal mutluluk olduğuna inanmalarıdır.

“Modern dünya insanlar arası eşitliğe özeniyor ve içgüdüsel olarak bireylerin iktisadi ya da toplumsal konumlarıyla ilgisi olmayan farklılıkları bile insanlar arası uyumun engelleri gibi görme eğilimi gösteriyor” (Girard, 2003). Bu sebeple öyle görünüyor ki, farklılıkları ortadan kaldırmak zaten doğasında var olan totaliter ve otoriter sistemlere düşüyorken, entelektüellere de bu hayale aldanıp kitlelere duyurmak düşüyor.

“İnsan özgürlüğünün sınırlarını araştırmış, özgürlüğü kendisi için talep etmiştir, ama yine de bunun altında otoriteden ve güçten büyülenme yatar: Gulag’ı ve muhalifleri önemsemezlikten gelebilen bir güç, özü, (bu örnekte siyasi ideoloji) var olan olguların önüne koyan bir güç önceki varoluşçuluğunda savunduğu her şeye karşı bir yaklaşım” (Rodgers & Thompson, 2007). Sartre daha evvel açıkça bu şekilde yaklaşmazken, peki ne değişti? “Sartre’in o Marksist rejimlere destek vermesi –kendi terimi kullanırsak- *mauvaise foi*’den (*kötü niyet*) başka bir şey olabilir mi” (Rodgers & Thompson, 2007)?

Sartre’in önceleri Sovyet Komünizmi içindeki baskıcı güçlerin var olduğunu kabul etmeme sebebi kendi kişisel sebepleri olabilir mi? “Kendi süper egosunun varlığını kabul edemeyen ve kendini bir otorite figürü yerine koymayı hep reddettiğini iddia eden biri olarak (Camus ve başkalarına davranışını düşünürsek gülünç bir iddia), -ister bir ulusta isterse kendi entelektüel çevresi içinde olsun- bireyi ezen bir otoriter gücün var olduğunu kabul etmek yerine, SSCB’ de özgürlüğün hâkim olduğunu ilan etmeyi tercih etmiş olabilir” (Rodgers & Thompson, 2007).

Son olarak Sartre’in makalemizde yer vermeye gerek görmesek de kadınlarla olan ilişkisi de oldukça ilginçtir. “*Nasıl ki, Varlık ve Hiçlik*’te yer alan ‘kendinde’ varlık ve ‘kendi için’ varlık kadar önemli kavramları şekillendiren şeyin onun kadınlarla olan ilişkilerindeki sorunlar olması gibi, otoriter davrandığını, kendisine kafa tutanlara sansür koymaya veya cezalandırmaya hazır olduğunu görememesi de Sovyet sistemine yönelik görüşlerinde etkili olabilir” (Rodgers & Thompson, 2007).

Tüm bu söylediklerimizden sonra sonuç olarak Sartre, kibirli, buyruk, aynı zamanda yetenekleri ve eğlenceli karakteriyle dünyaya iz bırakmış düşünürlerdendir. Siyasi ideolojiler üzerindeki etkisi veya tesiri de su götürmez derece de açıktır. Peki ya Sartre gibi, sorgulayan, araştıran hatta literatüre yeni kavramlar kazandırmayı başaran entelektüeller neden baskı rejimleri kendilerine yakın buldular? Daha önce de söylediğimiz gibi içlerinde barındırdıkları kazanma, yok etme ve yüce olma arzusundan mı? Yoksa samimiyetle iyi insanlar olabilmeyi hedefleyerek dünyayı mutluluğa ulaştırmanın yolunun buradan geçtiği için mi? Ancak, iyiliğin ve mutluluğun bu yoldan geçtiğine inanıp milyonlarca insanı sefalet ve cinayetlere kurban etmenin doğru olduğuna inanıp kitleleri sürüklemek, bunun için çaba ve emek sarf etmek de bir kibir veyahut ego değil midir?

KAYNAKÇA

- Foucault, M. (2020). *Entelektüellerin Siyasi İşlevi*. (O. Akınhay, F. Keskin, & I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Friedrich, C. (2017). "The evolving theory and practice of totalitarian regimes.1. J. J. Linz içinde, *Totaliter ve Otoriter Rejimler* (E. Özbudun, Çev., s. 35). Ankara: Liberte Yayınları.
- Girard, R. (2003). *Şiddet ve Kutsal*. (N. ALPAY, Çev.) İstanbul: Kanat Kitap.
- Hayek, F. A. (2006). Entelektüeller ve Sosyalizm. *Liberal Düşünce Dergisi*, 27-41.
- Houghton, D. P. (2021). *Siyaset Psikolojisi -durumlar, bireyler, olaylar-* (3 b.). (P. D. İnanç, & D. Şekeroğlu, Çev.) İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Johnson, P. (2008). *Entelektüeller*. (A. Polat, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Linz, J. J. (2017). *Totaliter ve Otoriter Rejimler*. (E. Özbudun, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Özer, A. (2019, Nisan). Habermas ve Bauman'da Entelektüel Kavramı. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(17), 319-324. Ocak Perşembe, 2023 tarihinde alındı
- Rodgers, N., & Thompson, M. (2007). *Sıradışı Flozoflar*. (N. Küçük, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Sarte, J.-P. (2010). *Aydınlar Üzerine* (3 b.). (A. Bora, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Scruton, R. (2015). *Yeni Sol Düşünürleri -soytarılar, dolandırıcılar, yaygaracılar-*. (B. Timur, K. Tokgöz, & Ö. Alkan, Çev.) İstanbul: Fihrist Yayıncılık.
- Timur, T. (2017). *Habermas'ı Okumak* (3. b.). İstanbul: Yordam Yayıncılık.
- Yayla, A. (2011). Marksizim Niçin Hala Popüler? *Liberal Düşünce Dergisi*(62), 7-22.
- Yayla, A. (2015). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Adres Yayınları.